

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 6

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 344 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyunda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda	20
Muxiddin Kalonov	
"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish	24
Muhammadiyeva Maftuna	
Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati	27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash.....	31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Перспективы развития средств размещения в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана.....	40
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari	49
To'irov Yunus Alamovich	
Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari.....	55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish.....	62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati.....	67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich	
Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi.....	71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich	
Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari.....	76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya.....	81
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar	86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari.....	93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov	
Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....	97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov	
Sociological Assessment of Migration Processes	102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli	
Current issues of business management in the context of digitalization of the economy	112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich	
Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ.....	118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли	

Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	125
Abirkulova Sohijjamol	
Improving the Conceptual Framework for Modernizing the Tax System (Using the Example of Uzbekistan)	130
Bakhrom Nomazov	
Ayollarning inson kapitalini rivojlantirishda kraudfanding platformasining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	136
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Evaluating the Environmental Sustainability of Uzbek Firms in the Green Economy.....	142
Nurbek Xalimjonov Ulugbek ugli	
O'zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli	148
Eshmirzayev Faruddin Ilhomjonovich, Salimova Zaxro Sobirjon qizi	
Agroklastarlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlarini tahlil qilish	155
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich, Mirzayev Behzod Abdug'ofur o'g'li, Narzullayev Nodirbek Aziz o'g'li	
Improving the Practice of Increasing the Effectiveness of Managing Innovation Processes in Commercial Banks	160
Juraev K. T.	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish	164
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda solliqlarning roli va ahamiyati.....	169
Madraximov Baxtiyorjon Ortiqboy o'g'li, Rizayev Xabib Abduraufovich, Namazov Sa'dulla Namozovich	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tishning joriy holati tahlili.....	175
Rahmatullayeva Dilbar Olimovna	
Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash uslubi-yatini takomillashtirish..	181
Raxmatov Akmal Anvar o'g'li	
The Contribution of Transport in the Development of Tourism Industry (Case Study: Uzbekistan).....	187
Rofeeva Rukhshona Shavkatovna	
Yoshlarning sayohat manzillarini tanlashdagi omillar	192
Qurbanbayev Shuhrat Bakbergenovich	
Improving the Effective use of Funds From Taxes and Fees in Kashkadarya Region	196
Shakhzod Zokhidov	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarida iqtisodiy salohiyatni boshqarish	202
Kadirova Shaxnoza Ilhomovna	
Yangi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash masalalari.....	207
Usmonov Baxodir Suvonqulovich	
Temir yo'l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari	211
Nasimov Shavkat Vasiyevich	
O'zbekistonda banklararo raqobat.....	219
Zunnunova Xulkar Muxtorovna	
O'zbekistonning xalqaro moliya tizimiga integratsiyasini ta'minlashni takomillashtirish	225
Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna, Kuchkarov Sanjar Baxtiyarovich	
Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari	229
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov	
Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati.....	233
Aripov Oybek Abdullayevich, Madiyorov Shavkatbek Muxtarovich	

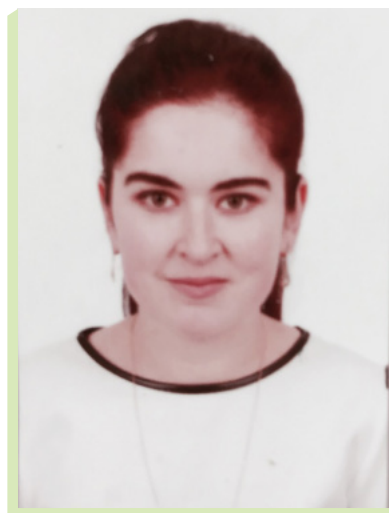
Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to'g'risida hisobot tuzishning bosqichlari.....	237
Eshonqulov Azamat Abdiraximovich	
Davlat moliyaviy nazoratining turlari va shakllari.....	241
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich	
Tog' turizmini rivojlantirish manfaatlarini yo'lida investitsiya resurslarini to'plash mexanizmlarini ishlab chiqish samaralari.....	245
Xidirov Alimardon Dagorovich	
The Main Role of the Teacher While Managing the Classroom and Some Aspects of Teaching English	248
Nilufar Turdiyeva	
Davlat xususiy sherikchilik faoliyatining menejment funksiyalari tizimida muvofiqlashtirishning ahamiyati	252
Suleymanov Farrux Raximjon o'g'li	
Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi	256
G. Sh. Qo'ldosheva, A. J. Toshboyev	
Логистика в Азии: опыт и перспективы оптимизации	260
Каюмова Паризода	
Temir yo'l transportida yo'lovchi tashish imkoniyatlarini oshirishning zamonaviy yondoshuvlari...	266
G. I. Abdulxamidova	
Повышение эффективности использования местных налогов и сборов в Кашкадарье: международная перспектива	272
Shahzad Zokhidov	
Financial and Credit Support for Investment and Innovative Developing Activities of a Tourist Enterprise	275
Rozokov Mukhammadaziz Mansurovich	
Роль контроля качества по хранению и переработке зерна в обеспечении продовольственной безопасности Республики Узбекистан	282
Холбекова Дилобар Расулжон кизи	
O'zbekistonda mahalla boshqaruvi tizimi faoliyatini takomillashtirish masalalari.....	289
Gafurov Ubaydullo Vaxabovich	
Kichik biznes va tadbirkorlik sharoitida oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishning xorijiy tajribasi	296
Dilnoza Meyliyeva	
Cross Cultural Preblems in International Business Negotiations	301
Xoldarova Fariza Tuxtabayevna	
Yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribani qo'llash	304
Haydarova Shoxista	
Konchilik sanoati korxonalarining innovatsion jarayonlarni rivojlantirish xususiyatlari	310
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
Korxonalarda risk boshqaruvi mexanizmlarini joriy etish va inson resurslaridan foydalanish istiqbollarini takomillashtirish	315
Tashpulatova Muniraxon Mahmudovna	
Spin korxonalar – texnologiyalarni tijoratlashtirishda muhim tuzilma sifatida	320
O'rinov Dilshodjon Axmadjonovich	
Mintaqalarda makroiqtisodiy barqarorlikning ta'minlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni takomillashtirish strategiyasi	324
Xolbekova Feruza Rasulovna	

Iqtisodiy o'sish va aholi daromadlari o'rtasidagi bog'liqlikning nazariy asoslari.....	329
Hasanova Nigora Hasan qizi	
Современное состояние маркетинга на рынке ценных бумаг Республики Узбекистан.....	334
Юлдашев Жамшид Аббарович	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik asosidagi investitsion loyihalarni moliyalashtirish	340
S. A. Karabayev	

KORXONALARDA RISK BOSHQARUVI MEXANIZMLARINI JORIY ETISH VA INSON RESURSLARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARINI TAKOMILLASHTIRISH

**Tashpulatova Muniraxon
Mahmudovna**

Farg'ona politexnika instituti
tayanch doktranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada risklarni boshqarish va biznes qarorlarini qabul qilishning asosiy yondashuvlarini ko'rib chiqilgan. Shuningdek, zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda korxona risklarini boshqarish mexanizmlari taklif etilgan. Ushbu muammoni o'rganishning dolzarbligi asoslab berilgan hamda risklarni boshqarishda boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonining bir qismiga aylanishini hisobga olib bunday qarorlarning samaradorligini oshirish uchun risklarni boshqarish sohasidagi bilimlarni chuqurlashtirish va biznes ko'nikmalarini oshirib boorish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: risk, risklarni boshqarish, jarayonlar oqimi xaritalari, risklarni boshqarish, nazariya va amaliy xavflarni minimallashtirish, xatarlarni kamaytirish, inson omili, korxona, boshqaruv.

Abstract: This article examines the basic approaches to risk management and business decision making. Enterprise risk management mechanisms have also been proposed in modern economic settings. The relevance of the study of this problem is justified, and the issues of deepening knowledge in the field of risk management and increasing business skills to improve the effectiveness of such decisions are highlighted, taking into account the fact that they become part of the management decision-making process in risk management.

Key words: risk, risk management, process flow maps, risk management, theory and practical risk minimization, risk reduction, human factor, enterprise, management.

Аннотация: В этой статье рассматриваются основные подходы к управлению рисками и принятию бизнес-решений. Предложены также механизмы управления рисками предприятия в современных экономических условиях. Обоснована актуальность изучения данной проблемы и освещены вопросы углубления знаний в области управления рисками и повышения деловых навыков для повышения эффективности таких решений с учетом того, что они становятся частью процесса принятия управленческих решений в управлении рисками.

Ключевые слова: риск, управление рисками, карты потоков процессов, управление рисками, минимизация теоретических и практических рисков, снижение рисков, человеческий фактор, предприятие, управление.

KIRISH

Risk va iqtisod deganda korxonaning resurslarni yo'qotishi, daromadning yetishmasligi yoki qo'shimcha xarajatlar paydo bo'lishi, shuningdek, ishlab chiqarish va moliyaviy ko'rsatkichlarning o'sishi natijasida yuzaga kelishi ehtimoli (xavfi) tushuniladi.

Raqobatning globallashuvi, ishlab chiqarish siklining qisqarishi, iste'molchilarning shaxsiy xohish-istaklarini qondirish uchun ishlab chiqarish moslashuvchanligiga qo'yiladigan talablarning oshishi va buyurtma asosida mahsulot ishlab chiqarish - bularning barchasi tashkiliy muhitda noaniqlikning kuchayishiga va xavf-xatarga yo'naltirilgan fikrlashni shakllantirish zarurligiga olib keladi. Bu GOST R ISO 9001–2015 "Sifatni boshqarish tizimlari"da aks ettirilgan.

Shu bilan birga, iqtisodiy beqarorlik omillari korxonalarni samarali boshqarishni qiyinlashtirgan O'zbekiston iqtisodiyotida ularning iqtisodiy faoliyati jarayonida yuzaga keladigan xatarlarni tahlil qilish va boshqarish muammolariga yetarlicha e'tibor berilmayapti. Yaqin vaqtgacha bu holat nafaqat iqtisodiyotning real sektori korxonalarida, balki moliya-kredit tashkilotlarida ham hukmron edi. Xatarlarni boshqarish masalasiga jiddiy e'tibor

O'zbekistonda dunyoda kechayotgan zamonaviy boshqaruv modellarini rivojlanishi hamda rivojlanayotgan mamlakatlarda yuzga kelayotgan iqtisodiy inqirozlar muammolarining jiddiyligi yuzga kelgandan keyin jiddiy e'tibor berila boshlandi.

Iqtisodiyotning pul-kredit sektori tashkilotlari dinamik muhitda va o'z ishining o'ziga xos xususiyatlarida (yuqori likvidli aktivlar, yuqori to'lov stavkalari va qisqa muddatli loyihalar) risklarni boshqarishni rivojlantirishga investitsiya qilish uchun tezda etarli resurslarni to'plashlari mumkin edi. Bu ularga xavflarni minimallashtirishning ba'zi asosiy tamoyillarini tezda amalga oshirish, shuningdek, qarorlarning asoslilikiga va ularni amalga oshirishning afzalliklariga erishish imkonini berdi.

Loyihani amalga oshirishning uzoq muddatlari, yetarli investitsiyalar, past aylanma va o'zini oqlash bilan tavsiflangan iqtisodiyotning real sektorida. mablag'lar, ma'muriy va boshqaruv xodimlarining iqtisodiy savodxonligining nisbatan pastligi har bir sohadagi vaziyatni asta-sekin o'zgarib bormoqda. Bu moliyaviy oqimlarning samarasiz boshqarilishiga, moliyaviy-xo'jalik faoliyati natijalarini prognozlashning yo'qligiga, korxona rivojlanishini noto'g'ri strategik rejalashtirishga olib keladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI.

Korxonalarining strategik boshqaruvini rivojlantirish bo'yicha juda ko'plab xorijiy hamda mahalliy olimlar o'z ilmiy izlanishlarini olib borishgan. Jumladan, xorij olimlaridan R.S.Kaplan, D.P.Norton asarlarida strategik boshqaruv tizimida korxonaning samaradorligini oshirish va iqtisodiy faoliyatini rivojlantirish masalalari keng ko'rib chiqilgan ^[1]. Ushbu olimlarning asosiy qarashlari strategik boshqaruv tizimini korxona va tashkilot uchun asosiy xususiyatlarini, uning samaradorlik ko'rsatkichini baholashga qaratilgan. I.Ansoffning qarashlarida strategik boshqaruv tizimida korxonaning istiqbollari o'rganish va ularga ta'sir qiluvchi omillarni baholash muhim o'rin tutadi ^[2]. Uning e'tiborida korxona doim risk bilan ishlashi, uning uzoq muddatli faoliyati uchun prognozlar tuzish, ekstopflyatsiya usulini qo'llash zarur. M.Porter qarashlarida kompaniyalarning rivojlanishida innovatsiyalarning o'ni, ularni qo'llash xususiyatlari, kompaniyaning barqaror rivojlantirilishiga faqat innovatsiyalarni doimiy ravishda joriy etish hamda kompaniyalarning raqobat ustunligiga erishishlarida innovatsiyaning ta'sir masalalari tadqiq etilgan ^[3].

TAHLIL VA NATIJALAR

Risklarni boshqarish usullari juda xilma-xildir. Mavjud amaliyotdan ko'rinib turibdiki, o'zbekistonlik mutaxassislar, bir tomondan, G'arb tadqiqotchilari, boshqa tomondan, risklarni boshqarish usullari bo'yicha aniq imtiyozlarni ishlab chiqdilar. Bunday imtiyozlarning mavjudligi davlatning iqtisodiy rivojlanishining tabiati va natijada ko'rib chiqilayotgan xavf guruhlari bilan belgilanadi. O'zbekistonda iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi G'arb tajribasining tarqalishiga yordam beradi, buning natijasida esa risklarni boshqarish va tadqiqotlarda O'zbek va G'arb yondashuvlarining yaqinlashuvi mavjudligi yuzga keladi. Risk deyilganda har doimxam ularni amaliyotda qo'llash yoki tajriba qilish tafsiiya etilavermaydi, risklarni haddan tashqari ko'payishi katta inqirizlarga olib kelishi ham mumkin.

Riskni kamaytirishga qaratilgan optimal siyosatni tanlash masalasi mikroiqtisodiy nazariya doirasida hal etiladi. Tegishli natija shuni ko'rsatadiki, optimal risklarni boshqarish siyosati shunday bo'lishi kerakki, bu siyosatni amalga oshirishning o'rtacha qiymati uni amalga oshirish natijasida taqdim etilgan o'rtacha foydalilikka mos keladi. Biroq, muhim ma'lumotlarga bo'lgan talablar tufayli, bu tamoyilni amalda qo'llash qiyin. Muayyan holatlarda xavfni kamaytirish vositalarini tanlash uni bashorat qilish qobiliyatiga bog'liq. Ma'lum, tez-tez yuzaga keladigan xavflarni maxsus ishlab chiqilgan profilaktika choralari yordamida kamaytirish mumkin. Masalan, korxona mol-mulkining bir qismini o'g'irlik natijasida yo'qotish xavfini, omborlarga signalizatsiya o'rnatish, joriy hisob tizimini takomillashtirish hamda moddiy boyliklarni saqlash va ulardan foydalanishni nazorat qilish orqali kamaytirish mumkin. Ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish va zahiraviy resurslar bilan ta'minlash tizimidan foydalanish orqali prognoz qilinadigan, ammo yomon nazorat qilinadigan xavflarni kamaytirish mumkin.

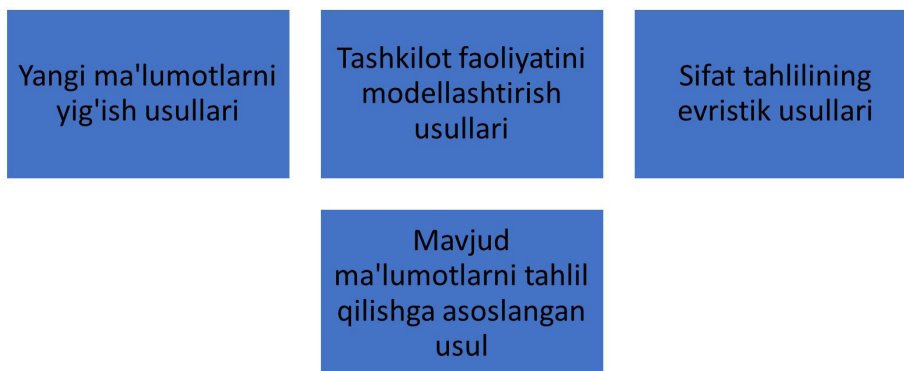
Ro'yxatga olingan xavflarni kamaytirish vositalarining har biri ham ma'lum afzalliklarga, ham kamchiliklarga ega, shuning uchun odatda ushbu xavfni "bostirish" vositalarining kombinatsiyasi qo'llaniladi. Risklarni boshqarish fanining rivojlanishi asosan nisbatan barqaror iqtisodiy muhitda moliyaviy institutlarning risklari nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi. Beqaror siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarda ishlab chiqarish korxonalarining risklarini hisobga olish zarurati risklarni boshqarishning mavjud tamoyillariga tuzatishlar kiritishni va qo'llaniladigan risklarni tahlil qilish usullarining samaradorligini qo'shimcha asoslashni talab qiladi. Xatarlarni boshqarishning samarasizligining asosiy sabablaridan biri bu jarayonning aniq va aniq uslubiy asoslarining yo'qligi hisoblanadi. Adabiyotda keltirilgan risklarni boshqarish tamoyillarini o'rganish tizimsiz va parchalangan bo'lib, tizimlashtirishga individual urinishlar ko'plab bahsli masalalar bilan tavsiflanadi. Shunga qaramay, zamonaviy iqtisodiyot

talablarini hisobga olgan holda risklarni boshqarish metodologiyasi sohasidagi tadqiqotlarni tahlil qilish bizga risklarni boshqarishning asosiy tamoyillarini shakllantirish imkonini beradi:

- tavakkalchilik bilan bog'liq qaror iqtisodiy jihatdan asosli bo'lishi va korxonaning moliyaviy-xo'jalik faoliyati natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi kerak;
- risklarni boshqarish tashkilotning korporativ strategiyasi doirasida amalga oshirilishi kerak;
- qabul qilingan qarorlar xatarlarini boshqarish kerakli miqdordagi ishonchli axborotga asoslanishi kerak;
- risklarni boshqarishda qabul qilingan qarorlar korxona faoliyat yuritayotgan muhitning obyektiv xususiyatlarini hisobga olishi kerak;
- risklarni boshqarish tizimli bo'lishi kerak;
- risklarni boshqarish qabul qilingan qarorlar samaradorligini doimiy tahlil qilishni va qo'llaniladigan risklarni boshqarish tamoyillari va usullari to'plamini tezkor tuzatishni o'z ichiga olishi kerak.

Risklarni boshqarish maqsadlarini belgilash bosqichi iqtisodiy sharoitlarni tahlil qilish va prognozlash usullaridan foydalanish, strategiya va uni rivojlantirishning joriy rejalari doirasida korxonaning imkoniyatlari va ehtiyojlarini aniqlash bilan tavsiflanadi. Xatarlarni tahlil qilish bosqichida sifat va miqdoriy tahlil usullari qo'llaniladi: mavjud va yangi ma'lumotlarni to'plash usullari, korxona faoliyatini modellashtirish, statistik va ehtimollik usullari va boshqalarni o'z ichiga oladi. Xatarlarni boshqarishda eng katta omil bu inson omili hisoblanib har qanday oila, korxona, viloyat yoki davlatni inson boshqargani kabi risklarni asosiy boshqaruvchisixam bu insonlardir. Har bir risk oldingi tajribaga, amaliyotda ko'rib chiqilgan voqealarga ko'ra xodimlar ekspert guruxi tomonidan ko'rib chiqiladi. Shuningdek, tavakkalchilikka ta'sir qilishning turli usullari samaradorligini taqqoslashni amalga oshirish xavfdan qochish, xavfni kamaytirish, tavakkal qilish, xavfning bir qismini o'tkazish va yoki ularning optimal to'plamini tanlash bo'yicha qarorni ishlab chiqish bilan yakunlanadigan uchinchi shaxslar uchun butun xavf-xatarlarni boshqarishning yakuniy bosqichida xavfga ta'sir qilishning tanlangan usullarining samaradorligi tahlil qiladi. Ushbu bosqichning natijasi xavf to'g'risidagi yangi bilim bo'lishi kerak agar kerak bo'lsa ilgari belgilangan risklarni boshqarish maqsadlarini o'zgartirishga imkonini ham berishidir.

1-rasm: Sifatli tahlil usullarini

Sifatli xavf tahlilining yakuniy natijalari, o'z navbatida, miqdoriy tahlil uchun kirish ma'lumoti bo'lib xizmat qiladi. Xatarni miqdoriy tahlil qilish bosqichida xavf hodisalarining yuzaga kelish ehtimoli va ular tomonidan yetkazilgan zarar yoki foyda miqdorining raqamli qiymatlari hisoblanadi. Yuqorida aytilganlarning barchasi samarali tahlil qilish uchun xulosa chiqarishga imkon beradi. Korxona faoliyatidagi xatarlarning xilma-xilligini hisobga olgan holda, bir qator usullarni qo'llash kerak, bu o'z navbatida risklarni boshqarishning kompleks mexanizmini ishlab chiqishning dolzarbligini tasdiqlaydi. Siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy beqarorlik bilan tavsiflangan zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxonada mavjud boshqaruv tizimi xavflarni boshqarish mexanizmini o'z ichiga olishi kerak.

Korxonada risklarni boshqarish mexanizmini shakllantirishning birinchi bosqichi risklarni boshqarish xizmatini yaratish hisoblanadi. Rossiya iqtisodiyoti rivojlanishining hozirgi bosqichida ushbu xizmatning maqsadi korxona faoliyatini monitoring qilish, xavf omillarining butun majmuasini tahlil qilish, xavflarni kamaytirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish va ularning bajarilishini nazorat qilish orqali yo'qotishlarni minimallashtirishdir. Shu bilan birga, xizmatning korxonaning tashkiliy tuzilmasidagi o'rnini aniqlash, uning xodimlarining huquq va majburiyatlarini aniqlash va korxona xodimlarini xizmat funksiyalari va uning faoliyatining mohiyati to'g'risida xabardor qilish muhimdir. Xatarlarni tahlil qilish uchun mo'ljallangan ma'lumotlar manbalari bu korxonaning moliyaviy hisoboti.

2-rasm: Korxonaning moliyaviy hisobotini tahlil qilish xo'jalik, kredit va tashkiliy risklarini aniqlash

Korxonalar faoliyat ko'rsatayotgan ijtimoiy-iqtisodiy beqarorlik xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatiga ham, korxonalarning risklarni boshqarish mexanizmiga ham tuzatishlar kiritadi. Shu bilan birga, uning ta'sirini to'liq kuzatish deyarli mumkin emas, lekin uning individual xavflarga ta'sirining tomonlarini aniqlash juda mumkin. Xatarlarni tahlil qilish uchun mo'ljallangan ma'lumotlarni to'plash tugagandan so'ng, risklarni boshqarish xizmati tashqi va ichki ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy omillarning ta'sirini hisobga olgan holda korxona faoliyati ko'rsatkichlari dinamikasini real baholash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bozor sharoitlarining kelajakdagi holatini har tomonlama va professional ravishda bashorat qilish va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflarni real baholash mumkin.

Xatarlarni boshqarish xizmati ishining mantiqiy davomi xavflarni boshqarish dasturini shakllantirish bo'lishi kerak, uni ishlab chiqishda quyidagilar hisobga olinishi kerak:

- mumkin bo'lgan zarar miqdori va uning ehtimoli;
- davlat tomonidan taklif etilayotgan tavakkalchilikni kamaytirishning amaldagi mexanizmlari, ularning ishlab chiqarish va iqtisodiy samaradorligi;
- xizmat tomonidan taklif etilayotgan xavfni kamaytirish chora-tadbirlarining ishlab chiqarish va iqtisodiy samaradorligi;
- ajratilgan mablag'lar limiti doirasida tadbirlarni amalga oshirishning amaliy imkoniyati;
- dastur faoliyatining amaldagi me'yoriy hujjatlarga, korxonani rivojlantirishni uzoq muddatli va qisqa muddatli rejalashtirish maqsadlariga hamda uning moliyaviy siyosatining asosiy yo'nalishlariga muvofiqligi;
- dastur ishlab chiquvchilari va korxona boshqaruvi xavfiga subyektiv munosabat.

Xatarlarni boshqarish bo'yicha chora-tadbirlar dasturini ishlab chiqishda, xizmat ko'rsatish bo'yicha mutaxassislar xavflarni boshqarishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan zarar miqdorini tavsiflovchi universal parametrlarni shakllantirishda ifodalangan xavf darajasini baholashni maksimal darajada birlashtirishga e'tibor

qaratish lozim. Bunday parametrlar sifatida xavflarning moliyaviy oqimlarga va korxonaning moliyaviy holatiga ta'siridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Dasturni ishlab chiqishning yakuniy bosqichi xavflarni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar majmuini shakllantirish bo'lib, unda ularni amalga oshirishning rejalashtirilgan samarasi, amalga oshirish muddatlari, moliyalashtirish manbalari va ushbu dasturni amalga oshirish uchun mas'ul shaxslar ko'rsatilgan. Dastur korxona rahbariyati tomonidan tasdiqlanishi va moliyaviy va ishlab chiqarishni rejalashtirishda hisobga olinishi kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxonaning risklarni boshqarish mexanizmi xavflarni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturini amalga oshirish natijalari asosida va o'zgaruvchan ta'sirni hisobga olgan holda uni tuzatish zarurati bilan aniq ierarxik tuzilishga ega bo'lishi kerak. Mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning risklarni minimallashtirish nazariyasi va amaliyoti, mamlakatimiz iqtisodiyotining hozirgi holati va rivojlanish tendentsiyalari, real sektor korxonalari faoliyatining muammolari va xususiyatlariga oid ishlarining tahlili ushbu strategiyani ishlab chiqishning dolzarbligi va dolzarbligini isbotlaydi. zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxona risklarini boshqarish mexanizmi va uni amaliyot faoliyatida amalga oshirish zarurligi to'g'risida xulosa chiqarishga olib keladi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 5-iyuldagi PF-6256-son "O'zbekiston Respublikasida sud-ekspertlik tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. lex.uz/docs/-3307879
2. Ansoff I. Strategies for Diversification. Harvard Business Review, 1957, pp. 113-124.
3. Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (1996) Strategic Learning: The Balanced Scorecard. Strategy & Leadership, 24, 18-24. <https://doi.org/10.1108/eb054566>
4. Инновационная глобализация и российская конкурентоспособность через призму "Алмаза" М. Портера
5. Muratov R.S., Djalolova I.A., Oripov.S.Sh. Korxona iqtisodiyoti. Darslik– Toshkent, 2014- 35-b. 6. Ulashev I.O., Atamuradov Sh.A. Korxona iqtisodiyoti va menejmenti. O'quv qo'llanma. Toshkent-2013, 24-b
6. Romanov, V. S. Risklarni boshqarish korxonani rivojlantirish sharti sifatida / V. S. Romanov // Korxonani qayta qurish nazariyasi va amaliyoti: maqolalar to'plami. materiallar Vsero. ilmiy-amaliy konf. Penza, 2001. 144-146-betlar.
7. GOST R ISO 9001–2015 "Sifatni boshqarish tizimlari. Talablar".
8. Stanislavchik, E. N. Korxonada xavflarni boshqarish. Nazariya va amaliyot / E. N. Stanislavchik. M.: Os-89, 2002 yil.

Internet saytlari:

1. <https://cyberleninka.ru>
2. <https://www.businessstudio.ru>
3. <https://cyberleninka.ru>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

